

¿Vamos bien?

¿Vamos Bien?

Anekdoten en overpeinzingen van
een antropoloog

Tom Pijnenburg

Schrijver: Tom Pijnenburg
Coverontwerp: Tom Pijnenburg
ISBN: 9789465012308
© Tom Pijnenburg

Voor: Sascha, Marleen, Michelle en Suyay

Met veel dank aan: Carla, Trudy, Sylvie en Renée

INHOUDSOPGAVE

1	DE GROTE ILLUSIE.....	5
2	HET VELD IN.....	15
3	ZIN OM TE PROMOVEREN?.....	21
4	FARC EN PARA´S.....	43
5	COCA.....	51
6	NUEVA GUINEA.....	55
7	LEÓN EN CHINANDEGA.....	77
8	EEN ALTERNATIEF VOOR PROJECTITIS.....	89
9	TECHNISCHE MISSIES.....	97
10	EVALUEREN KUN JE LEREN.....	107
11	POLITICI, DIPLOMATEN EN TECHNEUTEN.....	117
12	HARD RENNEN DOOR HET MOERAS.....	125
13	CHRONISCHE KORTZICHTIGHEID.....	133
14	WAT JE OOK DOET: NOOIT DELEGEREN.....	137
15	MISKLEUNEN OP DE TEKENTAFEL.....	147
16	HET FENOMEEN FREE LANCE CONSULTANT.....	151
17	¿ENTONCES? ¿VAMOS BIEN?.....	159

'Vamos bien?' vroeg ik aan Pedro. *'Gaan we goed?'*
'Vamos bien!' was het antwoord. *'We gaan goed!'*

Dus liepen we verder door het oerwoud. Ik, met stevige schoenen aan, een stoere junglebroek en een rugzak vol met allerlei 'survival-onzin'. Pedro, mager, klein van postuur, een man van weinig woorden op blote voeten, in een kort broekje en verder naakt. De enige bagage van Pedro was zijn boog en een kokertje met pijlen. Het zweet liep met straaltjes langs mijn lijf maar ik was jong en in vorm dus ik dacht: doorbijten. Ik liep immers door het Amazoneregenwoud en daar droomde ik al van sinds ik een kind was! Pedro was een al wat oudere Guayabero-indiaan; ik schatte hem in de zestig of misschien wel zeventig gezien zijn gerimpelde lijf dat ik al een paar uur, lopend over de smalle paadjes, van achter had mogen aanschouwen. Hij zei geen woord dus hield ik ook maar mijn mond. Pedro was me in het laatste indiaanse gehucht dat nog bereikbaar was met ons bootje aangeraden als iemand die goed de weg wist. Daarvandaan was mijn doel alleen te voet te bereiken en met een gids. Pedro hield de pas erin. Hoewel ik heel vroeg was opgestaan moest het toch al tegen de middag zijn toen ik doodmoe nog maar eens probeerde: *'¿Vamos Bien?'* Opnieuw was *'Vamos bien!'* het enige antwoord dat ik uit Pedro kon krijgen.

Opeens bleef Pedro stilstaan voor een klein helder beekje. Hij wees naar het water en maakte een gebaar waarvan ik begreep dat ik even niet moest bewegen. Ik had geen idee wat er te zien was. Ik was vooral dankbaar dat we even halt hielden en probeerde met de handen op mijn knieën een beetje op adem te komen. Hij wees nog een keer met een pijl naar het beekje maar ik zag niks, alleen maar water en bladeren. Toen porde hij in iets op de bodem en plotseling begon de hele sloot over een lengte van vijf meter te bewegen. Hij had een reusachtige anaconda gewekt. Ik sprong overeind, liep van schrik achteruit en struikelde over een boomstam. De slang kronkelde het bos in en Pedro was al weer een eind op weg. Ik krabbelde snel overeind om Pedro in te halen voordat hij uit het oog verdween. De tocht ging door en er werd nog steeds geen woord gewisseld.

Weer uren later waren de hitte en de vochtigheid ondraaglijk geworden en begon ik me zorgen te maken. De rugzak werd steeds zwaarder. Het moet rond vier of vijf uur in de middag zijn geweest en in de tropen wordt het rond zes uur snel donker, zelfs wat eerder als je door een oerwoud loopt. Ik besloot nog één keer te proberen om wat informatie uit Pedro te krijgen. *'¿Vamos perdidos?'*, *'Zijn we verdwaald?'*, was deze keer de vraag. *'Vamos perdidos!'*, *'We zijn verdwaald!'*, was het korte en stellige antwoord van Pedro. Een lichte paniek maakte zich van mij meester; ik zag ons al kamperen midden in het

oerwoud zonder tent, zonder muskietennet, overgeleverd aan de muggen. Teruglopen was geen optie, ik bleef maar achter Pedro aan lopen.

Gelukkig arriveerden we niet veel later op onze bestemming. Ik kwam tot de conclusie dat Pedro geen woord Spaans sprak en simpelweg alle woorden die ik gezegd had, herhaald had.

Nu ik terugdenk aan deze gebeurtenis, 35 jaar later, lijkt het me een gepaste analogie met wat me allemaal is overkomen sinds die dag. Na bijna 40 jaar studie en werk ben ik door schade en schande wat wijzer geworden over de mogelijkheden en uitdagingen rond het concept ontwikkelingssamenwerking. De vraag '*¿Vamos bien?*' is opnieuw relevant. Ik zat vol goede voornemens toen ik met Pedro door het grote regenwoud liep. Ik ging de wereld verbeteren en mijn werk zou bijdragen aan minder armoede en meer rechtvaardigheid in de wereld. Dit boek is het verhaal over een min of meer surrealistische dans tussen verscheidene werelden die elkaar niet altijd begrijpen, waarvan de visies flink van elkaar kunnen verschillen. Het is een verhaal over een constante spraakverwarring tussen mensen die op het eerste gezicht lijken samen te werken en het formeel eens zijn over de doelen, maar die, als je wat verder kijkt, ieder een eigen agenda blijken te hebben. Als dat zichtbaar wordt, wordt het ook begrijpelijk waarom zoveel goede bedoelingen uiteindelijk zelden échte verandering teweegbrengen.

Het is ook een boek over wat je zoal meemaakt als je in Latijns-Amerika en het Caraïbisch gebied werkt, een verhaal over vreemde situaties waarin je terecht komt als je lang in de ontwikkelingssamenwerking actief bent, verhalen die het lezen hopelijk waard zijn. Tussen de anekdotes door, vooral in de laatste hoofdstukken, wil ik een aantal lessen opschrijven die ik geleerd heb en die, naar mijn ervaring, vaak obstakels vormen voor de effectiviteit van de internationale samenwerking. Ik verwijs daarbij niet steeds naar de literatuur, aangezien het geen wetenschappelijk verhaal is maar een persoonlijk verhaal. Hoewel het dus misschien niet altijd representatief en objectief is, hoop ik dat dit verhaal, gebaseerd op vier decennia ervaring in Latijns Amerika, aanzet tot nadenken over onze relatie met die minder bedeelde landen. Ik hoop ook dat jonge mensen, die een loopbaan nastreven in deze of vergelijkbare landen of gewoon nieuwsgierig zijn, een nuttig, dan wel vermakelijk boek in handen hebben.

1 DE GROTE ILLUSIE

Heel vroeg in de ochtend waren we vertrokken uit San José del Guaviare. Het nieuws had ons bereikt dat er een groep volledig onbekende indianen uit het oerwoud waren komen aan lopen die nog nooit in contact zouden zijn geweest met de rest van de wereld. Margarita, een Colombiaanse, Manuel, een Argentijn, en ik waren de enige drie antropologen in dat deel van Colombia, dus had de Gouverneur van de Guaviare ons om hulp gevraagd. Mijn broer Bart, die niet-Westerse Sociologie studeerde en me hielp met mijn PhD-onderzoek, was er ook bij. Aangekomen in het dorpje Calamar zagen we dat de indianen aangekleed waren door de lokale dorpsbewoners met wat ze aan kleding hadden kunnen verzamelen; ze waren immers naakt uit het oerwoud gekomen en dat kon natuurlijk niet voor de preutse Colombianen. Deze indianen, die later de naam Nukak Makú kregen, waren nét zo nieuwsgierig naar ons als wij naar hen. Om ons een beetje van de dorpsbewoners te kunnen afscheiden, gingen we met hen in de jeeps zitten en probeerden we tevergeefs iets meer te weten te komen. Het maakte weinig uit of we probeerden in het Spaans te communiceren, of in andere indiaanse dialecten. Het had net zo goed in het Chinees of het Nederlands geweest kunnen zijn. Zelfs internationale gebaren zoals ja en nee knikken werden spontaan nagedaan maar droegen niet bij aan enige zinvolle communicatie. Omdat Bart en ik er anders uitzagen dan de Colombianen hadden de Nukak-vrouwen veel interesse. Ze stroopten onze broekspijpen omhoog om te kijken of ons lijf overal dezelfde kleur had. Er werd veel gegiecheld door de Nukak. In de loop van de middag kwamen we gezamenlijk tot de conclusie dat we met die paar uurtjes contact weinig zouden kunnen uitrichten en eigenlijk niks te weten zouden komen. We besloten met ze mee te lopen naar hun kamp niet zo ver van het dorp, vooral om ons te ontdoen van de nieuwsgierige dorpsbewoners die geen originelere ideeën hadden dan ze sigaretten en Coca Cola te geven en om te kijken hoe hun kamp eruitzag. Zodra we het dorp verlieten en het woud in liepen trokken de Nukak alle kleren uit en hingen die aan de boomtakken. De jongetjes probeerden een verdwaalde kip te vangen. Aangekomen in hun kamp zagen we dat hun bezittingen uit niet meer dan wat hangmatten bestonden, gemaakt van palmvezels. De hangmatten hingen rond een vuurtje. Ik realiseerde me ineens dat we wel erg ongegeneerd in hun huiskamer stonden te fotograferen, maar zoiets maak je als antropoloog slechts één keer in je leven mee, dus redeneerde ik die gedachte maar weg.

Margarita keek me met een doordringende blik aan en zei: *'Als we échte antropologen zijn trekken we nu onze kleren uit en lopen we met deze mensen mee tot we hun taal spreken, tot we alles van ze te weten zijn gekomen.'* Meestal

liet ik me makkelijk verleiden tot dit soort uitdagingen, maar dit voorstel leverde toch een aantal praktische bezwaren op. Mijn vrouw zat een paar uur verderop in San José del Guaviare en ik was inmiddels vader van een dochter, Sascha, dus ik kon niet zomaar in het oerwoud verdwijnen. Bovendien zouden we zeker verdwalen en allerlei nare ziektes en parasieten oplopen. De kans dat we het niet zouden overleven was groot. Zelfs de Nukak, die niet anders gewend waren, zagen er niet bepaald gezond uit. Ze hadden duidelijk allerlei maagparasieten en huidaandoeningen. Het was weer een bewijs dat we té makkelijk romantische ideeën krijgen bij het tribale indiaanse leven. Ook Margarita zag tenslotte wel in dat je zoiets pas kunt doen na een lange en grondige voorbereiding en ze liet het idee ter plekke weer varen.

Die avond moesten we terugrijden naar San José, maar niet voordat we verslag hadden gedaan bij de Gouverneur. Hij had het idee opgevat om een reservaat voor ze af te zetten naast het dorp. We waren gefrustreerd omdat we niet veel antwoorden hadden voor hem maar we konden gelukkig wél aan hem duidelijk maken dat het hier nomaden betrof, jagers en verzamelaars die niet het concept van landbezit hadden en dan ook moeilijk verplicht zouden kunnen worden om binnen bepaalde grenzen te blijven. Bovendien, een reservaat vlak naast het dorp zou niet zo'n goed idee zijn want ook het concept van privébezit, dat bijvoorbeeld grond of een koe het bezit van iemand zou zijn, is vreemd voor hen. We gebruikten het voorbeeld van de Nukak-jongetjes die de kip hadden willen vangen. Zodra ze bijvoorbeeld het eerste stuk koe op hun vuurtje zouden gooien zou de nieuwsgierigheid van de dorpsbewoners van Calamar heel snel kunnen omslaan in een conflict. In deze uithoek van het land is er geen politie en worden dat soort problemen opgelost met de machete.

Later, terug in Nederland, werden mijn broer en ik uitgenodigd om over de Nukak te praten op de Nederlandse televisie. Nog weer later, door documentaires van *National Geographic*, werden de Nukak beroemd over de hele wereld. Maar de aandacht was van korte duur en het is triest afgelopen met ze. Hoewel er toch een gigantisch reservaat voor ze werd afgezet, was de aantrekkingskracht van het 'moderne' leven groter dan die van het oerwoud. Bovendien werd het reservaat een schuilplaats van de guerrillabeweging FARC¹.

Wat er in dat reservaat tussen de Nukak-indianen en de FARC-guerrilla gebeurd is moet nog gedocumenteerd worden. Toen ik ruim 25 jaar later terug was in Guaviare kon ik zien hoe de Nukak ten prooi waren gevallen aan prostitutie en alcoholisme. Het verhaal van de Noord-Amerikaanse indianen

¹ FARC: Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia. De revolutionaire gewapende krachten van Colombia, de grootste gewapende verzetsgroep van het land.

en de Australische Aboriginals heeft zich hier gewoon herhaald terwijl toch verondersteld mag worden dat we dit soort dingen kunnen zien aankomen. Colombia heeft kennelijk andere prioriteiten.

Hoe kwam ik daar terecht in dat kamp van de Nukak? Veel kan verklaard worden door een zucht naar avontuur. Al op jonge leeftijd was ik meestal snel te strikken voor waaghalzerij. Als mijn vrienden zeiden dat ik niet over de nok van de kerk durfde te lopen was ik al naar boven aan het klimmen om ze het tegendeel te bewijzen. Op de middelbare school was ik niet zo'n studiehoofd. Ik was meer bezig met populair zijn. En hoofd oproerkraaiër. Op de laatste schooldag van de middelbare school namen we de school over onder mijn leiding in de stijl van een klassieke Zuid-Amerikaanse coup. Maanden van voorbereiding gingen eraan vooraf: bijvoorbeeld het stiekem sleutels stelen van de conciërge om ze te kopiëren en dan weer terug te hangen. Op de dag van de coup namen we de essentiële delen van de school over en sloten ons op in de kamer waar de omroepinstallatie stond, waar ik onze revolutionaire declaratie voorlas, geïnspireerd door Ché Guevara, gericht aan de toentertijd meer dan duizend studenten die geen idee hadden wat er aan de hand was.

Later haalden we, mijn zus Marleen, mijn vriend René en ik, de voorpagina's van de Telegraaf en andere kranten omdat we een ontvoering in scène hadden gezet in Drenthe nét in de tijd van de treinkapingen van de Ambonese activisten. Ik zat achter het stuur en René trok mijn gillende zus de auto in midden in het centrum van Epe. De omstanders deden aangifte en het hele provinciale politiekorps van 200 agenten was de hele nacht naar ons op zoek terwijl wij rustig lagen te slapen en het voorval alweer vergeten waren. We hadden geen idee wat we bij de mensen hadden losgemaakt. Toen we het de volgende dag op de voorpagina van de kranten zagen staan, zat er weinig anders op dan onszelf maar aan te geven bij de politie. We moesten onze excuses aanbieden en voor een rechter verschijnen. We kregen nét geen strafblad en gelukkig kwam geen van de politiefunctionarissen op het idee om naar mijn rijbewijs te vragen want dat had ik toen nog niet.

Tijdens feestjes, waar in de kleine uurtjes het bier opraakte, reden René en ik naar de Heineken- fabriek in Den Bosch, parkeerden daar enigszins uit het zicht onze auto en klommen over het hek. Ik liep dan naar een heftruck, die stonden altijd wel ergens geparkeerd, en pakte een pallet op met zestig kratten bier. Ondertussen vrolijk groetend naar de mensen van de nachtdienst alsof ik daar ook werkte. Met die heftruck en de kratten bier reed ik dan naar het hek waar we de kratten in konden laden. Het feestje was gered. Wij zagen dat toen als kattenkwaad, maar achteraf begrijp ik dat de zucht naar avontuur en adrenaline ons makkelijk op het verkeerde pad hadden kunnen brengen.

Na de havo wist ik het even niet meer. Ik probeerde het op de HTS Autotechniek in Apeldoorn maar toen duidelijk werd dat het daar niet ging om het ontwerpen van flitsende nieuwe modellen maar om hogere wiskunde en algoritmes, was de lol er al gauw vanaf. Ik kon nog nét overstappen naar het atheneum.

Mijn moeder was altijd gefascineerd door wetenschap, natuur, verre culturen en ontdekkingsreizigers. Ik kan me herinneren als de dag van gisteren dat ze me ver in het bos achter ons huis, waar ik weer eens een boomhut aan het bouwen was, kwam zoeken als Jacques Cousteau op tv was met zijn avonturen onder water. Ze riep me ook erbij toen de Amerikanen aan het landen waren op de maan. Mijn vader, een exportondernemer, vond me wel geschikt voor het zakenleven en had de plannen al klaar liggen. Hij had zelfs al gepraat met collega's en mijn bedje was eigenlijk al gespreid. Ik zou uitgezonden worden naar Italië, Griekenland en zelfs Rusland omdat de markt veelbelovend was. Als ik die talen zou leren, zou ik zo de zaak kunnen overnemen. Maar ik had andere plannen. Mijn moeder 'won' het als het ware, waarschijnlijk ook omdat ik mijn vader veel te hard heb zien werken. Ik wilde wat anders voor mezelf. Het waren de laatste jaren van de hippietijd en geld verdienen was niet zo belangrijk toen ik 20 was. Ik wilde de wijde wereld in.

Het was zomer, eind jaren zeventig. We waren met een stel vrienden naar Zuid-Frankrijk gelift in groepjes van twee. Ik kwam als laatste over de streep. René was er al lang met Marleen en de rest. Ik reisde eigenlijk met mijn vriendin, maar toch werd ik daar heel erg verliefd op Sylvie, mijn knappe en iets oudere nicht. Zij was met ons mee op vakantie gegaan om zo te ontsnappen aan de negatieve sfeer waarin ze in Den Haag terecht was gekomen. Na die vakantie kregen we een relatie en kwam ze bij mij in Brabant wonen. Omdat we beiden onze middelbare school net af hadden gemaakt, en het even niet wisten, besloten we een droom van haar te verwezenlijken. We zouden eerst werken om geld te verdienen en dan naar Canada gaan. Ik ging als vrachtwagenchauffeur werken voor Heineken en kreeg mijn eigen route langs alle dorpen in Noord Brabant en leverde bij bars, restaurants en discotheken de fusten bier en kratten fris die ze voor die week besteld hadden. Sylvie werkte in het gerechtsgebouw van Den Bosch en zo spaarden we samen een paar duizend gulden bij elkaar. We pakten de boot naar Montreal. Het was een oude Nederlandse passagiersboot die niet langer rendabel was voor Nederlandse exploitanten en die verkocht was aan een Poolse maatschappij. Poolse arbeid was zó goedkoop toen (of slecht betaald, het is maar hoe je het wil zien) dat elke tafel een ober had die de hele tijd vroeg of je nog wat wilde eten of drinken. Toen we bijna twee weken later van de boot stapten in

Montreal, deinde de aarde nog lang door op het ritme van de golven, dus we kregen pas de volgende dag vaste grond onder onze voeten.

Bij Detroit gingen we de grens van de Verenigde Staten over. We hadden een tip gekregen van mijn vriend Raoul dat je daar van iets gebruik kon maken dat 'Drive Away Service' heette. Je rijdt dan een auto van de ene kant naar de andere kant van het land voor mensen die verhuisden of op vakantie gingen binnen de VS en zelf liever gingen vliegen. Maar dat kon pas als je 21 jaar was. Sylvie had geen rijbewijs en ik was pas 20. Ik had een internationaal rijbewijs van de ANWB waarop met de hand het jaartal 1959 was geschreven als geboortjaar. Met een ballpoint maakte ik van de 9 een 8 en toen was ik ineens 21 jaar. Dus dat was opgelost. We reden de Oldsmobile Cutlass Supreme van 1976 van een oude vrouw van Detroit naar San Francisco. We mochten er vijf dagen over doen. We reden dwars door het continent en hadden de vrijheid om overal te stoppen waar iets te zien was. Het bleek een fantastische manier om het land een beetje te leren kennen. Het viel ons op hoe aardig en beleefd de Amerikanen waren, maar ook hoe oppervlakkig. Ik voelde me de koning te rijk. Het enige probleem was dat het november was en veel te koud om in ons tentje te slapen. We hadden het één keer geprobeerd maar waren wakker geworden onder een dikke laag ijzel. Er was geen geld voor hotels dus sliepen we in kerken, in de Oldsmobile en op elke plek die we maar konden verzinnen en waar de sneeuw niet kon komen.

Maar de échte oplossing voor de kou was steeds verder naar het Zuiden te trekken richting San Francisco, Los Angeles en San Diego, wat aanvankelijk eigenlijk helemaal niet de bedoeling was. En zo stonden we op een gegeven moment in de grensplaats Tijuana tussen bedelende opdringerige Mexicanen die allemaal wat van ons wilde. Mijn eerste flinke *culture shock*. Een deel van mij wilde meteen terug naar San Diego, terug naar de beschaving! Maar mijn avontuurlijke kant won het en we besloten verder naar het Zuiden te trekken, zo snel mogelijk weg uit het broeierige mierennest Tijuana, de kust van de Stille Oceaan volgend, over het schiereiland van Baja California.

Op onze verkreukelde kaart stond een tentje getekend, het symbool voor een camping. In onze onschuld stapten we daar uit maar toen de deur van de roestige oude Greyhound-bus al lang achter ons was dichtgeklapt en uit het zicht was verdwenen, kwamen we erachter dat daar helemaal geen camping was. Daar stonden we dan met onze rugzakken. Het begon al donker te worden. We hadden de schrik van Tijuana nog in de benen en er was geen mens te zien. Wat nu? Even later kwam er een oude pick-up aanrijden. De chauffeur zag eruit als een echte Mexicaan, compleet met grote hoed en harde muziek. Hij stopte en bood aan om ons mee te nemen naar zijn huis. Ik

vertrouwde de zaak niet helemaal en zag allerlei beelden opdoemen. Worden we nu beroofd, verkracht, in stukjes gesneden en aan de haaien gevoerd? Is dit het einde van het avontuur? Maar er zat niets anders op: we konden daar ook niet blijven staan. We klommen dus maar in de laadbak van de pick-up van Juan.

Het huis van Juan was piepklein en stond midden op een enorm strand. Er kwam geen eind aan, alleen dat kleine huisje en verder alleen maar strand, zo ver het oog reikte. Tijuana was ver weg nu en de overweldigende gastvrijheid van de Latijns-Amerikaanse arme families ondervond ik daar voor het eerst en zou ik daarna nog vele, vele, malen mogen meemaken. Wij sliepen op het platte dak en overdag gingen we de zee in of hielpen zoon Pepe met het opgraven van de witte *clams*, een platte schelp en een plaatselijke delicatessen. Die werden geserveerd met een hete saus, een lekkernij. Ik probeerde nog mee te helpen in de keuken met mijn nette Nederlandse opvoeding, maar dat leidde alleen maar tot schaamte bij de vrouw des huizes en hilariteit onder de mannelijke gezinsleden. Na een paar dagen namen we afscheid van Juan en zijn familie en zakten we verder af naar het zuiden en bleven een maand of wat op het strand van Mazatlan. Hier was het lekker warm en we genoten van de zee en het strand en ontmoetten jonge mensen uit allerlei landen die ook aan het reizen waren. Zo ontmoetten we ook John.

‘Do you smoke marihuana?’ vroeg John. ‘Of course,’ antwoordde ik. Ik was onder de indruk van deze ex-Vietnamveteraan. In werkelijkheid had ik nog nooit marihuana gerookt maar *what the hell*, dacht ik. Ik kende Vietnam en de oorlog alleen van films maar nu had ik iemand tegenover me die het allemaal in levende lijve had meegemaakt en me erover kon vertellen. Hij had uitslag over zijn hele lijf door Agent Orange, het kankerverwekkende ontbladeringsmiddel dat de Amerikanen over het oerwoud sproeiden om de vijand beter te kunnen zien. John was teleurgesteld in de regering van zijn land en was anti-systeem, hij was eigenlijk anti-alles. Met zijn twee herdershonden en een enorme zak weed, verstopt in het chassis van zijn camper, reisde hij door heel Mexico. Onze gesprekken duurden echter niet zo heel lang want ik kreeg scheurende honger van zijn marihuana en dan ging ik maar op zoek naar eten. ‘Mazatlan is leuk, maar Yucatán is pas écht mooi,’ zei John. We konden dat stukje van drie dagen rijden wel meeliften met hem. We raakten steeds verder af van het originele plan om Canada te leren kennen, maar het maakte ons weinig uit. Yucatán lokte.

Onderweg raakten we de weg kwijt. We bevonden ons in een wijk van Guadalajara en John besloot het aan een politieman te vragen die we langs de weg zagen staan. Hij stond parmantig politieagent te zijn onder de enige

lantaarnpaal van die wijk die nog licht gaf. Sylvie draaide het raampje open en John vroeg de weg want wij spraken maar een paar woorden Spaans. 'Papieren!!' zei de agent. 'Maar we willen alleen de weg vragen,' probeerde John nog. 'Papieren!!!' zei de agent, nu zichtbaar geïrriteerd omdat we niet meteen de bevelen opvolgden. Toen we de paspoorten hadden overhandigd bleek dat het de agent om geld ging. 'La lana!!' snauwde de agent ons toe. Of we even konden lappen. Ik was nog behoorlijk groen in die tijd en zou waarschijnlijk hebben betaald. Maar voor John was dit té gortig. Hij schoof de zijdeur van de camper open en gaf een kort bevel aan zijn honden. In een oogwenk stonden ze met ontblote tanden dreigend te grommen aan beide kanten van de agent die duidelijk niet berekend was op dit scenario. Sylvie en ik vonden het zo'n lieve beesten, maar we zagen nu duidelijk een andere kant van hun karakter. Het koude zweet brak de agent letterlijk uit. 'U kunt doorrijden, deze straat helemaal uit, dan links en dan komt u vanzelf bij de hoofdweg naar Mexico DC,' zei de agent, onze paspoorten met bevende handen teruggevend.

Een paar dagen later voerde de reis langs Palenque waar we de prachtige oude piramides zagen van de Maya-cultuur. Daar gebeurde er iets met mij. Er zijn mensen die alleen een hoop oude stenen zien op zo'n archeologische plek. Maar ik zag die plek tot leven komen. Ik zag daar de trotse maar ook agressieve Maya's ineens levend voor me. Ik zag de opperpriesters van de Maya's op de top van die piramide menselijke offers brengen aan hun goden door met een mes van obsidiaan de borst van een gevangene open te snijden en het nog kloppende hart uit het lijf te rukken. Ik had er wel wat over gelezen maar nu stond ik daar zelf op die piramide en ik beleefde het alsof ik tussen de Maya priesters stond. Ik was vol van de kans om een glimp te zien van een volstrekt andere oude cultuur. Achteraf gezien denk ik dat dat moment in Palenque mijn verdere leven grotendeels heeft bepaald.

Yucatan is bezaaid met dit soort plekken en we zouden er nog een paar bezoeken. Maar eerst naar het paradijs. Aangezien John hier bekend was, vonden we snel een plekje in Playa del Carmen waar we ons tentje zonder problemen op het strand konden opzetten en waar we tot rust kwamen. Playa del Carmen schijnt nu een soort Benidorm geworden te zijn, maar in 1979 was er alleen maar het strand, de palmbomen, de turquoise zee en een piepklein vissersdorpje. Vanuit de tent konden we dagelijks de vissers observeren en een praatje maken. We leerden spelenderwijs een klein beetje Spaans. John leerde me onder water met een harpoen te jagen en zo konden we eten zonder veel kosten te maken. Op de lokale markt konden we de rest van onze basisbehoeften voor een habbekrats kopen. John en ik zwommen elke dag tussen de haaien. De eerste keer kreeg ik bijna een hartverzakking maar al snel

bleek dat deze haaien niet agressief waren. Het stikte er ook van de kreeften. We aten alle kreeft die we maar op konden want het was heel makkelijk om ze te vangen. Ze verstopten zich onder de rotsen maar omdat hun voelsprietten bleven uitsteken, was hun overlevingsstrategie bij voorbaat mislukt. Ook met de lokale vissers mocht ik af en toe mee. Zo kreeg ik een idee van hoe deze mensen leefden. Pas later leerde ik dat dat Participerende Observatie heet in de antropologie.

Maanden later, terug in Nederland en ook de tweede *culture shock* overlevend (die je krijgt als je weer terugkomt na zo'n reis), ging ik op bezoek bij pater de Jong. Hij had me vroeger Frans gegeven op het atheneum. En hoewel ik niks met paters had, en nog steeds niet, was deze écht altijd heel aardig voor me geweest en ik had het gevoel dat ik bij hem wel terecht kon met mijn dilemma. Pater de Jong was vroeger missionaris geweest dus hoewel hij het van een andere invalshoek bekeek, namelijk zieltjes winnen voor de kerk, had hij in ieder geval wat meegemaakt. Hij ontving me in zijn donkere studeerkamer met veel houten lambrisering, gevuld met paraferalia uit de hele wereld. Hij hoorde me geduldig aan terwijl ik mijn verhaal als een waterval over hem uitstortte. Het dilemma was: archeologie of antropologie? Wat moest ik kiezen? Toen hij eindelijk aan de beurt was zei hij: 'Archeologie is de antropologie van de mensen die niet meer leven en antropologie is de archeologie van de mensen die nog wel leven.' Toen wist ik het: het werd culturele antropologie.

Ik brak mijn vakantie in Italië met mijn broer Bart af om mee te kunnen doen met de introductiedagen van de universiteit in Utrecht. Achteraf gezien had ik beter in Italië kunnen blijven. Op de Vakgroep studie culturele antropologie hing een alternatieve hippiesfeer. De mannelijke studenten waren op de vingers van één hand te tellen en met die geitenwollen sokken breiende en borstvoedende vrouwelijk studenten moest je erg op je woorden passen, zeker als Brabo die meestal meteen eruit flapte wat er in hem op kwam. Zo lang je maar feministisch en socialistisch overkwam, ging het wel goed. Ik ging daar een paar keer de fout mee in want ik was niet de typische antropologiestudent en kwam uit een ondernemersnest. Tijdens een les over marxisme waar ondernemers als zakkenvullende en asociale profiteurs werden weggezet, kon ik toch niet mijn mond houden, denkend aan mijn vader die echt heel hard werkte om een onderneming op te zetten en om ons kansen in het leven te geven. De rest van de studenten was met stomheid geslagen toen ik met die docent een felle discussie aanging.

De leukste mensen waren de oudere studenten die al het een en ander achter de rug hadden in hun leven en uit nieuwsgierigheid antropologie gingen